

ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ

Ми продовжуємо серію інтерв'ю з нашими сучасниками – провідними науковцями в галузі педагогіки, зокрема навчання іноземних мов.

Навчання іспанської мови в закладах середньої освіти: витоки, сьогодення, перспективи – бесіда кандидата пед. наук А. М. Чернухи з доктором пед. наук, доцентом, старшим науковим співробітником, завідувачем відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук В. Г. Редьком.

Шановний Валерію Григоровичу, дозвольте запросити Вас до розмови про сучасний стан навчання іспанської мови у вітчизняних закладах середньої освіти.

Як Ви оцінюєте шлях, який пройшли після завершення курсу навчання на факультеті іспанської мови в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов (тепер Київський національний лінгвістичний університет)?

У житті кожної людини є миттєвості, котрі надовго закарбовуються в пам'яті. До таких можна віднести й мої студентські роки як неповторний етап входження в самостійне життя. Їхню ефективність і дієвість можна оцінювати з різних позицій: хтось присвятив життєдіяльність отриманій професії, а хтось пішов іншим шляхом, на що були певні причини. Такі спокуси й метаморфози життя – кожний іде своїм шляхом. Що стосується мене, то, власне, усвідомленість і виваженість у виборі професії підтверджує моя трудова діяльність, яка пройшла кілька етапів: від учителя, заступника директора й директора загальноосвітньої школи до викладача у закладах вищої освіти та науково-дослідна робота у сфері Національної академії педагогічних наук, де я тепер працюю завідувачем відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки.

Чи все склалось у Вашому житті так, як Ви мріяли?

Я не хотів би, щоб читачі сприйняли надану мною інформацію як бравуру і подумали, що все було успішно на шляху мого професійного зростання. Зовсім ні. Втім про це доцільно стисло повідомити, щоб чіткіше зрозуміти генезу розвитку моєї професійної діяльності, точніше, одну з її сфер – упровадження іспанської мови як одного із загальнонавчальних шкільних предметів, чому мені судилося присвятити свою роботу, підґрунтям для якої слугувало навчання в незабутній *alma-mater* – Київському державному педагогічному інституті іноземних мов на факультеті іспанської мови. Я не зрадив своєму дипломові й упродовж життя самовдосконалювався, набував професійного досвіду і намагався розширювати в Україні мережу середніх закладів освіти, де учні могли б оволодівати іспанською мовою. Саме це виявилось для мене пріоритетною стратегією діяльності.

Чи вдалося Вам це зробити?

І так, і ні. Починаючи з 80-х років ХХ століття, у співавторстві зі своїми колегами ми почали розробляти зміст підручників іспанської мови для учнів вітчизняних шкіл. Звісно, що, як і в більшості інших країн світу, в середніх школах пріоритети надаються англійській мові, а на навчання інших іноземних мов відводиться, на жаль, порівняно незначний відсоток. Утім ми не втрачали надію на розширення мережі шкіл з вивченням іспанської мови. Однією з передумов позитивного розв'язання проблеми стала потреба у відповідних засобах навчання, що могли б задовольняти державні вимоги до рівня володіння іспанською мовою випускників шкіл, а їхній зміст відповідав би актуальному рівню розвитку дидактичної, психологічної, лінгвістичної й методичної наук.

Окрім того, ми обстоювали позицію, за якої молоде покоління України під час вивчення іноземної мови не повинно виховуватися переважно на історичних, соціальних і культурних цінностях англомовних країн, тим більше, що іспаномовний світ, який за обсягом населення є більшим за його англомовний аналог, характеризується визначними фактами, про які варто дізнаватися за допомогою іспанської мови як вагомого засобу спілкування в сучасному мультилінгвальному й полікультурному середовищі. Саме ці чинники стали засадами для активної діяльності, спрямованої на підготовку вітчизняних шкільних підручників іспанської мови.

А якими підручниками користувалися Ви, коли працювали в школі?

В 70-х роках ХХ століття в середніх школах України були відсутні вітчизняні підручники іспанської мови. Використовувалася навчальна література російських видань. Утім, її було недостатньо, тому виникала потреба через установу «Книга – поштою» виписувати з Москви іспаномовну літературу, якою ми користувалися в старших класах. Окрім того, активно передплачували іспаномовну газету «Novedades de Mosñū». Значною підтримкою для нашої роботи була література й преса, надіслана з Куби, з якою ми підтримували дружні стосунки. Лише в кінці 80-х років ХХ століття з'явилися перші вітчизняні посібники і підручники іспанської мови, підготовлені колегами і мною для середніх шкіл України.

І все-таки, якою була тенденція розвитку мережі шкіл, в яких вивчалась іспанська мова?

Так званий “вибух” упровадження іспанської мови в середній школі стався в 70-80-х роках ХХ століття. За результатами нашого аналізу, це було зумовлено офіційною вказівкою Міністерства освіти про вивчення в кожній школі двох іноземних мов (зазвичай, номенклатура мов указувалася). Також на це певною мірою вплинули історичні події, пов'язані з активізацією міжнародних зв'язків з Республікою Куба, де іспанська мова є державною. Хоч Іспанія та країни Латинської Америки як форпости іспанської мови були ще для українців закриті “залізною завісою”, утім не зникали сподівання на майбутні зміни в геополітичному й економічному світовому просторі, коли іспанська мова для українців стане надійним засобом спілкування із зарубіжжям.

З'явилися й успішно розвивалися середні школи в містах Києві, Львові, Черкасах, Одесі, Харкові, Дніпрі, Житомирі, Миколаєві, Херсоні, Запоріжжі, Кривому Розі, Дніпродзержинську, Марганці Дніпропетровської області; Золотоноші, Городищі, Смілі Черкаської області; Червонограді, Стрії, Новому Роздолі Львівської області; Коломиї, Калуші Івано-Франківської області; Нововолинську, Володимир-Волинському Волинської області, Первомайську Дніпропетровської області й інших населених пунктах України.

Утім не завжди сподівання перетворювалися на реальність. В 90-х роках ХХ ст. іспанська мова почала поступово вилучатися з навчальних планів низки середніх шкіл – це, на мій погляд, було пов'язано з втратою дієвості міністерських циркулярів щодо раціоналізації відсоткового співвідношення вивчення іноземних мов у закладах загальної середньої освіти. Школи втратили ініціативу в цьому питанні, а батьки учнів пропагували й обстоювали вивчення їхніми дітьми англійської мови. Тут хотілося б висловити власну думку щодо цієї проблеми. Я жодною мірою не обмежую значущість англійської мови як засобу міжкультурної мовленнєвої взаємодії, оскільки вона була й залишається провідним засобом спілкування в міжнародній співпраці. Втім державним освітнім органам, на мій погляд, доцільно все-таки переглянути ставлення до вивчення інших іноземних мов і активізувати їх упровадження в навчальну практику, розширивши для цього мережу закладів загальної середньої освіти, де вони вивчалися б.

Чи відомо Вам, як в історичному аспекті розпочиналося навчання іспанської мови в середніх школах України?

Споглядаючи з вершин сьогодення етапи розвитку проблеми навчання іспанської мови в середніх загальноосвітніх закладах України, вважаю доцільним схилити голови перед

учителями і методистами першого покоління, котрі упровадили іспанську мову у вітчизняних школах. Насамперед, це Ісаханова Л.С., Давидова Н.Д., Постнікова Н.К та інші. Саме вони дали поштовх для подальших пошуків можливостей учням України оволодівати мовою Мігеля де Сервантеса, Лопе де Веги, Хосе Марті, Пабло Пікассо, Сальвадора Далі, Пабло Неруди тощо. Школи-інтернати №№ 10 і 24 міста Києва в 60-ті роки ХХ століття стали першими середніми навчальними закладами, в яких було введено викладання іспанської мови.

Згадуючи етапи історичного розвитку процесу навчання іспанської мови як загальноосвітнього предмета в середній освіті України, не можу не згадати про ефективну роботу і досить вагомий набутий досвід так званих спеціалізованих шкіл. Насамперед, це №№ 64 і 176 м. Києва, № 80 м. Львова, № 10 м. Черкас, № 7 м. Дніпропетровська, № 3 м. Бердичева Житомирської області. На жаль, на сьогодні в більшості з них не здійснюється поглиблене вивчення, а в деяких іспанська мова вилучена з навчального плану. Я не буду аналізувати причини цих змін (поверхово про них ішлося вище). Втім викликає жаль, що набутий школами досвід не знайшов розуміння й підтримки відповідних органів освіти. Суттєво скоротилася кількість загальноосвітніх шкіл в містах Черкасах, Харкові, Одесі, Запоріжжі, Дніпрі, Львові, Херсоні й у Дніпропетровській, Житомирській, Харківській, Київській, Миколаївській, Львівській областях. На сьогодні відсутнє навчання іспанської мови в Чернігівській, Чернівецькій, Тернопільській, Вінницькій, Хмельницькій, Сумській, Закарпатській, Івано-Франківській, Полтавській областях.

Активність, з якою упроваджувалась іспанська мова в закладах загальної середньої освіти України в 70-80-х роках ХХ ст., почала поступово згасати: мова вилучалася з навчальних планів шкіл, деякі вчителі не витримували недовантаженості годинами іспанської мови, існувала певна невизначеність із побутовими умовами проживання, спостерігалася відсутність або недостатній рівень розвитку навчально-методичної бази. Усе це і дещо інше стали причиною зникнення з мапи України шкіл, де викладалась іспанська мова.

А як сьогодні пропагується та підтримується вивчення іспанської мови в середніх закладах освіти України?

В останні роки спостерігається тенденція збільшення кількості шкіл, де іспанська вивчається як друга іноземна мова з 5-го класу. Це хороша ситуація, котра, певною мірою, спонукає до позитивних намірів і дає змогу вірити в кращі перспективи. Окрім того, упродовж останніх десятиліть іспанська мова увійшла до списку шкільних навчальних предметів для всеукраїнських олімпіад, що, безумовно, посилило її значущість в українському освітньому просторі. Визначальна роль у цих питаннях належить учителеві як модератору навчального процесу. Значна кількість учителів змогла підвищити свій професійний рівень у різних навчальних закладах Іспанії, що, звісно, позитивно вплинуло на якість їхньої роботи.

А чи є, на Ваш погляд, чинники негативного впливу на розвиток шкіл, в яких вивчається іспанська мова?

Так, звісно. Серед позитивів, вочевидь, подекуди простежуються негативні тенденції. Для цього доцільно назвати окремі факти, які певною мірою гальмують прогресивний розвиток шкіл, де вивчається іспанська мова. Вітчизняні заклади вищої освіти щороку випускають висококваліфікованих фахівців – «іспаністів», утім не всі вони можуть знайти робоче місце в закладах загальної середньої освіти. Як зазначалося вище, кількість відповідних шкіл має тенденцію скорочення. Також матеріальне заохочення сучасного вчителя, скромно висловлюючись, бажає бути кращим і потребує перегляду з боку відповідних державних органів. Саме цей чинник, за результатами опитування, є однією з головних причин для вибору випускниками закладів вищої освіти іншої, вище оплачуваної, роботи.

Чи достатньою мірою загальноосвітні заклади наразі забезпечені навчальною літературою?

Одним із визначальних чинників поступального розвитку іспанської мови як загальноосвітнього предмета в українській середній школі, особливо в роки незалежності нашої держави, можна вважати появу вітчизняної навчальної літератури. Певна стабілізація навчального предмета в освітніх програмах і планах була зумовлена саме цим чинником: з'явилися підручники іспанської мови для загальноосвітніх і спеціалізованих закладів освіти, а також для шкіл, де іспанська викладається як друга і третя іноземна мова.

Як Ви оцінюєте зміст цих підручників?

Він відповідає вимогам чинних навчальних програм, узгоджується із сучасними тенденціями розвитку дидактики, методики, психології, лінгвістики. Підручники останніх поколінь чудово ілюстровані, деякі з них мають автентичний звуковий супровід, доповнюються робочими зошитами, супроводжуються методичними рекомендаціями для професійної діяльності вчителів, містять тексти для додаткового читання.

Я знаю, що Ви кілька разів стажувалися в Іспанії. Що це Вам дало?

Так, я брав участь у конкурсах для отримання стажування в Іспанії (1993, 1995, 2001). Триразове перебування в цій країні дало змогу не тільки поглибити власний іспаномовний досвід, але й зібрати автентичні матеріали для підготовки вітчизняних шкільних підручників іспанської мови. Робота в Національній бібліотеці Іспанії, спілкування з працівниками Міністерства освіти, науки і спорту Іспанії, лекції провідних учених-педагогів, які вдалося слухати в мадрридському університеті «Complutense», допомогли сформувати власну стратегію щодо побудови змісту шкільних підручників іспанської мови для шкіл України.

Ви схильні стверджувати, що досвід, набутий під час стажування в Іспанії, суттєво вплинув на Вашу підручникотворчу діяльність?

Саме так. Він дав мені змогу переглянути концептуальні підходи до конструювання змісту підручників. Особливо це стосується текстів для читання, навчальних матеріалів для формування лінгвосоціокультурної компетентності тощо.

У співавторстві мною підготовлено й рекомендовано МОН України до використання у шкільній практиці 34 підручники іспанської мови (деякі з них витримали кілька перевидань), 14 навчальних посібників, навчальні програми, концепції, методичні вказівки. Весь цей масив навчально-методичної літератури слугує підґрунтям для організації процесу навчання іспанської мови у закладах загальної середньої освіти.

Як мені відомо, Ваша докторська дисертація також була присвячена питанням підручникотворення.

Саме так. Коли я відчув, що накопичив достатній науковий досвід у цій сфері, та підготовлені мною у співавторстві з колегами підручники стали затребувані в освітньому просторі України, то вирішив, що прийшов час узагальнень моїх багаторічних наукових пошуків. На мій погляд, мені було про що сказати з цих питань.

Як називалася Ваша докторська дисертація?

Я захищав дисертацію у формі монографії з теми «Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов». В її змісті обґрунтовано й викладено мої наукові погляди, перевірені та підтверджені шкільною практикою. Я пишаюся тим, що зміг підготувати доробок, який, на мою думку, може слугувати дидактичним і методичним підґрунтям для діяльності авторів щодо створення навчальної літератури.

Чи знайомі з Вашими науковими поглядами вчителі, методисти, автори підручників іноземних мов?

Так. Упродовж багатьох років я постійно презентую свої думки з проблем навчання іноземних мов на різноманітних всеукраїнських, регіональних і міжнародних наукових зібраннях, виступаю на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов. Окрім того, мною підготовлено кілька одноосібних і у співавторстві монографій, наукових посібників, концепцій, значна кількість статей у наукових часописах, де я ділюся своїми поглядами на шкільну іншомовну освіту.

Чи підтримують і продовжують набутий Вами науковий досвід Ваші колеги й учні?

Так. Я тісно співпрацюю з педагогічною громадськістю України, існує взаєморозуміння з колегами – науковими співробітниками відділу, який я очолюю упродовж 22-х років. Різноманітні проблеми розвитку середньої й вищої іншомовної освіти досліджено й проілюстровано в кандидатських дисертаціях моїх 23-х аспірантів.

Відомо, що тривалий час Ви працювали в середній школі. Які Ваші враження від цього етапу Вашої професійної діяльності?

Так, упродовж 13-ти років я працював у середніх школах №№ 2 і 10 міста Черкас. Різноманітні питання навчання іспанської мови в загальноосвітніх закладах України ще були далекі до позитивного вирішення, утім ентузіазм і бажання більшості вчителів досягти успіху превалювали. Ми шукали оптимальні шляхи для ефективної підтримки навчального процесу. Я працював учителем іспанської й англійської мов, потім заступником директора і директором у середній школі № 10 з поглибленим вивченням іспанської мови міста Черкас. Слід наголосити, що в мене залишилися позитивні спогади про той колектив. Мені було комфортно працювати з учителями іспанської мови. Всі вони були різні за характером і рівнем своєї професійності, втім мали бажання удосконалювати власну майстерність. У діяльності школи склалися свої традиції, в ній зростали кваліфіковані кадри, віддані своїй професії. У нас був створений й оптимально дібраний колектив іспаністів, до якого входило 17 фахівців: директор школи, заступник директора, дві піонервожаті (у той час існувала така посада), лаборант, вихователь групи подовженого дня і, звісно, вчителі. Як бачите, всі основні сфери в організації процесу навчання іспанської мови були раціонально розподілені з метою успішного забезпечення якісного оволодіння учнями цим навчальним предметом. До речі, варто зазначити, що більшість учителів були випускниками Київського державного педагогічного інституту іноземних мов.

На базі школи проводилися міські, обласні й республіканські семінари для вчителів іноземних мов. Принагідно зазначу, що впродовж активного функціонування школи (70–80 рр.) понад 30 її випускників навчалися на факультетах іспанської мови в різних закладах вищої освіти, що, на мій погляд, переконливо свідчить про їхні переконання, сформовані під час навчання у школі.

Як тепер розвивається цей заклад освіти?

Мені дуже боляче про це говорити. Після певних кадрових змін раніше дуже відома серед іспаністів школа № 10 міста Черкас була реорганізована в типовий заклад загальної середньої освіти, в якому іспанська мова вже не вивчається. До речі, подібна тенденція характерна і для деяких інших шкіл: іспанську мову витісняють із навчальних планів інші іноземні мови, про що я вже згадував. Поки що, на жаль, попри деякі намагання змінити ситуацію, не спостерігається значних зрушень.

Для позитивного розв'язання проблеми в Україні є необхідні умови: здійснюється підготовка вчителів іспанської мови, існує досвід навчання цього предмета у закладах середньої освіти, набутий упродовж десятиліть, школи забезпечуються навчально-методичними ресурсами тощо.

Які Ваші наукові плани на майбутнє?

Їх кілька, втім пріоритетними я вважаю потребу в забезпеченні вітчизняної шкільної іншомовної освіти новим змістом, адаптуючи його до європейських і світових стандартів, відповідно до змінних тенденцій розвитку цілей навчання сприяти вдосконаленню змісту шкільної навчальної літератури, допомагати молодому поколінню в їхньому науковому професійному зростанні.

Дякую Вам за цікаву розмову! Сподіваюсь на її продовження та Ваші публікації на сторінках Вісника!

Досьє

Редько Валерій Григорович – завідувач відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник. Тривалий час працював учителем, заступником директора і директором середньої школи, викладачем і завідувачем кафедри університету. Проходив наукове стажування в університеті Іспанії (1993, 1995, 2002 рр.).

Досліджує проблеми теорії та методики навчання іноземних мов у середній та вищій школах. Під його керівництвом підготовлено 23 кандидати педагогічних наук. Автор понад 300 наукових публікацій, з-поміж яких визначне місце належить шкільним підручникам іспанської мови: іспанська мова як перша (1–11 класи) та як друга іноземна. Чотири з цих підручників стали лауреатами конкурсів, проведених Національною академією педагогічних наук України, у номінації навчальної літератури (для 5–9-х класів) отримали золоту медаль на Всеукраїнській виставці навчальної, наукової та методичної літератури (2018 р.).

Багато років очолював журі Всеукраїнської учнівської олімпіади з іспанської мови, брав участь у роботі журі Всеукраїнських конкурсів «Учитель року» в номінації «Іноземна мова». Входив до робочих груп з підготовки Державних стандартів, навчальних програм, концепцій навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах, ініціював підготовку електронних навчально-методичних комплектів з іноземних мов. Виступає перед учителями та педагогічною громадськістю України.

Має відзнаки за наукові досягнення: знак «Відмінник освіти України» (1995), грамоти МОН України та Національної академії педагогічних наук України, грамоту Верховної Ради України (2006), нагрудний знак «Василь Сухомлинський» (2006, 2017), нагрудний знак «Петро Могила» (2009), медаль «К.Д. Ушинський» (2012), присвоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки» (2018).

Портфоліо Редька Валерія Григоровича (режим доступу <http://undip.org.ua/structure/research%20units/Відділ%20навчання%20іноземних%20мов/Red%60ko.php>).